



Bernard Lecomte



Tajemství Kremlu

*Staletí slávy, lži
a hrůzovlády*



Doplňené vydání





Copyright © Perrin, un département d'Édition, 2016 et Perrin,
un département de Place des Éditeurs, 2022
This translation published by arrangement
with Lester Literary Agency
Translation © Lucie Čapková, 2017
Copyright © ALPRESS, s. r. o.

Všechna práva vyhrazena.
Žádnou část knihy není dovoleno užít
nebo jakýmkoli způsobem reprodukovat bez písemného
souhlasu držitele práv, s výjimkou krátkých citací
nebo odkazů, které tvoří součást kritického hodnocení.

Z francouzského originálu LES SECRETS DU KREMLIN
1917–2022
vydaného v roce 2022 nakladatelstvím Perrin
přeložila Lucie Čapková
Redakční úprava Jana Pleskotová
Grafická úprava obálky Tomáš Řízek
Vydalo nakladatelství Alpress, s. r. o., Frýdek-Místek, 2024
shop@alpress.cz
2., doplněné, vydání

ISBN 978-80-7695-145-7

Od Rasputina k Putinovi

*„Rusko je hádanka v nitru záhady,
zahalená tajemstvím.“*

Churchill

Přesně před sto lety, v roce 1917, došlo k jedné z nejvýznamnějších událostí v moderních dějinách: k Říjnové revoluci. Dobytí petrohradského Zimního paláce bolševiky udalo tón století plnému hněvu, násilí, utrpení, odvahy, šílenství, nářku, lži a slz.

Dodnes si klademe otázku, jak dokázala hrstka „profesionálních revolucionářů“ – označení pochází od Lenina – ovládnout během několika hodin říši, která byla dosud otřesená abdikací svého cara a destabilizovaná nekonečně dlouhou válkou.

Stejně jako nacismus a fašismus vznikl komunismus na ještě doutnajících sutinách, jež po sobě zanechal první světový válečný konflikt, trval však mnohem déle a fakticky se rozšířil do mnoha zemí po celém světě. Byl totiž založený na marxistické doktríně a vzorem mu byla Francouzská revoluce, díky čemuž byl mnohem účinnější než ideologie stavějící na pojmech rasa a národ. Především byl však nositelem bezmezné naděje: naděje na lepší pozemský život; naděje na vítězství „vykořisťovaných“ nad „vykořisťovateli“; naděje na šťastnou budoucnost, kdy bude každý žít podle svých potřeb a podle svých možností...

Tato šalebná naděje se zrodila na severu Ruska v roce 1917. Toho roku odpověděl na všeobecnou sklíčenost, jež se zmocnila evropských národů po bitvách o Dardanely a u Chemin des Dames, nad-

šený pokřik „proletářů“, kteří svrhli obzvlášť nespravedlivou carskou diktaturu a byli odhodlaní vytvořit beztřídní společnost. Co na tom, že světlo, jímž zaplál obzor na východě, bylo fatou morgánou nebo požárem: dělo se něco nového! Teprve za řadu let, ne-li desetiletí, vyjde – s obtížemi – najevo pravda, dílčí a nikoli nestranné zprávy z kolébky komunismu, kterou jeden z jeho bývalých vyznavačů Ante Ciliga svého času nazval „zemí velké lži“.

Historie sovětského Ruska od Rasputina k Putinovi je v první řadě skutečně sledem lži, záhad, falšování, cenzurních zásahů, doznání, odhalení a tajemství. Vyčleňují se z něj osobnosti více méně romantické, více méně romaneskní, více méně děsivé, ohledně kterých historici neustále bádají, prou se a oddělují pravdu od smyšlenek.

Z tohoto hlediska nelze srovnávat dějiny SSSR s minulostí Anglie, Itálie či Španělska. Za svými hradbami z červených cihel Kreml dosud ukrývá – a ještě dlouho ukrývat bude – utajované, málo známé či zkresleně tradované události k velkému štěstí badatelů, historiků, diplomatů, novinářů a čtenářů, kteří se zajímají o moderní dějiny: Jak zemřeli Rasputin, Mikuláš II., Trockij a samotný Stalin? Jak mohlo dojít ke katyňskému masakru, k uzavření německo-sovětského paktu, k protigorbačovskému puči? Jak vystoupili z anonymity přeběhlík Kravčenko, Jurij Andropov a Vladimir Putin?

Tato kniha samozřejmě nemá ambici objasnit všechny zločiny, spiknutí a rány pod pás, které se kdy vyskytly v historii sovětského komunismu od pádu carského režimu po současnost. Klade si za cíl zrekonstruovat co možná nejvěrněji na základě rešerší historickou pravdu, nejpříznavnější epizody neuvěřitelné politické, ideologické, sociální a kulturní ságy, která, podíváme-li se na ni blíže, dosud tak úplně neskončila.

Autor se pustil do práce, neboť se mohl opřít o několik solidních argumentů. Jako novinář specializující se na SSSR a východoevropské země¹ informoval přímo z místa dění o konci

¹ Pro deník *La Croix* v letech 1977–1984 a poté pro časopis *L'Ex-*

komunismu v Evropě, o pádu Berlínské zdi, francouzsko-sovětských vztazích a zhroutilí marxisticko-leninské říše. Chodby Kremlu mu jsou důvěrně známé a ze zmíněné pohnuté doby mu zůstala kromě ovládnutí ruštiny také dobrá znalost sovětských dějin, rozsáhlá osobní dokumentace a několik cenných informátorů jak v Moskvě, tak v příslušných diplomatických kruzích.

Současné dění dodává tomuto ponoru do historie na žhavé aktuálnosti. Rusko Vladimira Putina je stále poznamenáno svou zároveň brutální i velkolepou sovětskou minulostí, dokonce se mu skutečně stýská po bývalé moci a respektu, jež k němu chtěl nechtěl cítil zbytek světa. Jak si vysvětlit, že v této obrovské zemi, pro Západ tak rozumově neuchopitelné, najdeme tolik příznivců návratu stalinismu?

Symbolem bývalé slávy, který se tyčí nad řekou Moskvou, je úctyhodná pevnost² s nedobytnými hradbami, tajemnými paláci, nádhernými chrámy a věžemi, a tou nejmajestátnější se vychází na Rudé náměstí. Kreml. Stínové divadlo, kde obcházejí stíny Lenina, Trockého, Stalina a dalších méně známých, ale stejně obávaných osobností. Sídlo moci, které dosud ani zdaleka nevydalo všechna svá tajemství.

press v letech 1985–1993.

² V ruštině znamená slovo *kreml* pevnost.

Je třeba zabít Rasputina!

Vyvolal uhrančivý mužik v Rusku revoluci?

„Bez Rasputina by nebylo Lenina.“

Alexandr Kerenskij

Celé jeho jméno bylo Grigorij Jefimovič. Narodil se v malé vsi Pokrovskoje v Tobolské gubernii na Urale 10. ledna 1869 – na svatého Řehoře, odtud jeho jméno. Jeho otec Jefim a matka Anna ho tak nechali pokřtít v kostele zasvěceném Panně Marii. Bylo novorozeně darem z nebes? Manželský pár rolníků měl už před ním několik dětí, všechny však zemřely v nízkém věku. Grigorij představoval naději rodiny, negramotné, ale silně věřící, jakých bylo v carském Rusku mnoho.

Grigorij nebyl vzorný hošík. Přestože byl spíš neduživý, ve škole se rval a prý se velmi brzy zajímal o místní děvčata. Jako kdyby mu bylo jeho příjmení předurčeno: v ruštině znamená *rasputa* nemrava, prostopášník. Už jako chlapec měl uhrančivý, téměř hypnotický pohled, pro který byl považovaný za někoho zvláštního. Od raného mládí byl alkoholik, na statku toho moc nenapracoval, občas se pral s vlastním otcem a kradl peníze, aby měl na hýření.

Stalo se to v době, když se oženil, když mu zemřelo první dítě, nebo po rvačce, po které ho málem poslali do vyhnanství na východní Sibiř? V osmadvaceti letech našel Grigorij Rasputin víru.

Podle jeho hlavního životopisce, moskevského historika Edvarda Radzinského, přestal pít a kouřit, stýkal se s řeholníky, kteří zavítali do vesnice, začal žít jako poutník a navštívil všechny kláštery v tamním kraji. Stal se z něj *strannik*, potulný mnich, jeden z mnoha, které bylo možné potkat na cestách na ruském venkově. Nachodil stovky kilometrů podél řek a přes lesy, jedl a přespával u těch, kdo byli ochotní dát mu miskou kaše a slamník na noc.

Návrat „bláznů pro Krista“

Od poloviny 19. století v Rusku znovu ožívaly staré náboženské tradice. Od Ukrajiny po Sibiř bylo vidět čím dál víc osamělých poutníků, kteří všechno opustili, aby se modlili a kázali na cestách, ve strohých poustevnách nebo v jednoduchých lesních chýších. Někteří z nich byli světci, jiní prostáčci, další podvodníci. Říkalo se jim *jurodiví* neboli „blázni pro Krista“. Často bývali neovladatelní a kněží oficiální církve na ně hleděli podezřívavě. Nejstarší byli označováni jako *starci*, pokud měli žáky, ať již v rámci individuálního vztahu s duchovním synem, nebo když za nimi zdaleka přicházeli poutníci, aby se od nich učili – jako *starec* Zosima, kterého vyobrazil Dostojevskij v románě *Bratři Karamazovi*. Tato postava je inspirovaná skutečným mnichem bratrem Ambrožem, který zemřel v roce 1891 v optinském klášteře ležícím jižně od Moskvy.

Grigorij Rasputin žil v tomto náboženském kontextu s někdy prapodivnými teologickými základy. Někteří blouznivci stáli v čele zvláštních, víceméně ilegálních sekt kritizovaných za fanatismus. Nazývaly se *chlysty* („flagelanti“) a *skopci* („kastráti“) a bylo známo, že jejich členům často splývá přepjatá zbožnost s velmi násilnickými ďábelskými prostopášnostmi. Poutník Rasputin na svých cestách takové jedince, kteří směřovali křesťanství, pohanství a šamanismus, bezpochyby potkával.

V roce 1903 putoval takzvaný „bratr Grigorij“ – který však nebyl mnichem – do Sankt Petěrburgu a navštívil tamní biskupství, vybavený doporučujícím dopisem od kazaňského biskupa.

Tvrdil, že vybírá peníze na stavbu kostela ve své vesnici Pokrovskoje. Při té příležitosti se sblížil s biskupem Sergijem, rektorem Duchovní akademie, a jeho přítelem biskupem Teofanem Poltavským. Grigorij vypadal jako mužik, budil však respekt svými nekonformními výroky, psychologickým cítěním a různými proroctvími. Mimo jiné předpověděl porážku carského válečného loďstva Japonci v roce 1905.

Jednoho dne přivedl biskup Teofan Grigorije k manželce velkoknížete Petra, bratrance cara Mikuláše II. Černohorská kněžna Milica byla sibiřským mužikem okouzlena a ten od té doby často docházel do jejího paláce. Milica byla rovněž blízkou přítelkyní carevny Alexandry Fjodorovny, která se narodila jako Alix Hesensko-Darmstadtská. Byla to mrzutá Němka se sklonem k mysticismu a oblíbila si podivného Božího muže s tvářmi askety a neuvěřitelně pronikavými očima.

Car bez autority

Mikuláš II. svou manželku velmi miloval. Také on byl silně věřící. Plachý a zamlklý muž však neměl žádnou autoritu, nerozuměl politice a nenáviděl moc. Byl svědkem brutální vraždy svého dědečka liberálního Alexandra II. v roce 1881 a tvrdého zacházení svého otce Alexandra III., který zemřel v roce 1894, s ruskou politickou opozicí. Nikolaj Alexandrovič se stal carem v pouhých čtyřiaadvaceti letech. Dědic Romanovců postrádal zkušenosti, vzdělání i charakter a nebyl s to vládnout říši, a to zejména v období hlubokých vnitřních nepokojů. Věnoval se své ženě, rodině a víře – podobně jako Ludvík XVI. ve Francii – mnohem víc než státním záležitostem.

Na přelomu století byli Mikuláš a jeho manželka zoufalí. Měli už tři dcery, což nezajišťovalo dynastické následnictví. Naslouchali všem prorokům, věštčům a šarlatánům, kteří jim slibovali, že se přimluví u Hospodina, aby jim konečně dal syna. Dochovaly se zmínky o několika podivných osobách, kterým se podařilo vetřít se do blízkosti carských manželů, jako byl falešný

mních zvaný Mífa, pravděpodobně mdlého ducha, ale s určitým věšteckým nadáním, bosonohá divotvůrkyně, napůl vědma a napůl blázen, jménem Matrjona a mystik z Lyonu Nizier Antheleme Vachot-Philippe, vyznavač okultismu a léčitel, který carevně předpověděl, že bude mít syna... a když se jí narodila čtvrtá dcera, poučil ji, že ji Bůh potrestal za její malověrnost! A pokaždé byla carevna ochotná uvěřit údajnému „Božímu poslu“, car zamilovaně respektoval její volbu, rodina neměla jednotný názor a vetřelce nakonec vyhnala tajná policie.

Když také „doktoru Philippovi“ diskrétně doporučila, aby se vrátil zpátky do Francie, Mikuláš s Alexandrou si připadali jako sirotci. V červenci 1903 se osobně účastnili svatořečení Serafima Sarovského, jednoho z největších *starců* předchozího století, jehož asketický život – byl anachoretou, stylitou, zachovával mlčení a žil v odloučení od světa – byl příkladem typicky ruského duchovna. Ke slavnému světci, který zemřel v roce 1833, se v Rusku dodnes hlásí mnoho pravoslavných mnichů.

V letech 1904–1905 byl carský pár vystaven těžkým zkouškám. Alexandra nakonec přivedla na svět syna Alexeje, ale lékaři brzy oznámili matce strašnou zprávu: dítě trpí hemofilií. Ve vojenské oblasti k překvapení celého světa pokořilo Japonsko prestižní ruské loďstvo. Poprvé se stalo, že byla velká evropská armáda poražena Asiaty! V lednu 1905 byla v Sankt Petěrburgu krvavě rozeznána demonstrace dělníků, což udělalo z Mikuláše II. „nepřítele lidu“. Řada povstání a stávek donutila cara, aby v říjnu vydal manifest, který omezil jeho do té doby absolutní moc.

Troufalý „bratr Grigorij“

Právě v té době – 1. listopadu 1905 – představila kněžna Milica „bratra Grigorije“ svým přátelům Mikuláši II. a Alexandře Fjodorovně v carské rezidenci Petřhof. Už při prvním setkání, jak později sdělil Teofan, který mu byl přítomen, znepokojivý

„Boží muž“ z Tobolska na carevnu „silně zapůsobil“. Rasputinovi sice chybělo vzdělání, byl však dobrý psycholog: překvapila ho nervozita carevny, jež se marně snažila zakrýt strach, že ji s manželem brzy smete lidové povstání. První dáma Ruska očividně potřebovala zpovědníka, guru, duchovního učitele. A tím se stal mazaný Grigorij.

Rasputin se přestěhoval od svého mentora biskupa Teofana ke členovi Státní rady Lochtinovi, jehož manželku Olgu, proslulou v hlavním městě Ruska svým šarmem a inteligencí, mužik uchvátil. Ten tak věděl o všem, co se dělo u dvora. S Olgou Lochtinovou, která k němu zvláštním způsobem přilnula, podřizovala se mu a zároveň s ním nenuceně udržovala vztah, o němž svědci takového podezřelého mysticismu brzy začali trousit klepy, také několikrát navštívil Pokrovskoje.

Z rodné vesnice si Rasputin přivezl ikonu Simeona Verchoturského, tamního světce a pravděpodobně i divotvůrce, která ho údajně kdysi přivedla k víře a ukázala mu cestu ke svatosti. V říjnu 1906 si dovolil poslat carovi telegram, který napsala jeho přítelkyně Lochtinová, se žádostí, aby mu zázračnou ikonu směl ukázat. Mikuláš II., ve kterém vzbudil zájem, si pro něj vyhradil pět minut, ale Grigorij mluvil tak dobře, že nakonec zůstal v paláci přes hodinu. Přesvědčil carské manžele, aby ho zavedli ke stále nemocnému malému Alexejovi, a potíže dítěte zmírnil tak, že klidně usnulo. Náhoda? Hypnóza? Zázrak? Mikuláš s Alexandrou byli uneseni. Už nikdy se neodloučili od skromné ikony z Tobolska a pozvali nového „Božího muže“, aby je opět přišel navštívit. Nenaznačil jim snad, že jednoho dne jejich nešťastného dědice vyléčí?

Rasputin zvolna pronikal do soukromí carského páru. Obratně využíval malých intrik a velkých závistí, které obklopovaly cara a carevnu. Sblížil se s mladou dvorní dámou jménem Aňa, jež se brzy nato provdala za důstojníka Vyrubova. Novopečená paní Vyrubovová, těšící se vřelému přátelství Alexandry, se stala hlavním Rasputinovým spojencem u dvora. Mladá žena předstírala prostoduchost, ve skutečnosti však byla mistrem lží. Myslela to upřímně, když vystupovala jako bezvýhradná obdivovatelka tajemného zpovědníka carského páru? Ať tak či onak,

mezi lehkomyslnou dívkou a nevzdělaným mužem z venkova, kteří byli od let 1908–1909 jedinými carevninými důvěrníky, vzniklo spiklenecké pouto.

Přízeň, jíž se jim dostávalo, brzy začala vadit příbuzným carské rodiny. Kolovaly pověsti o poněkud zvláštních vztazích *starce* a žen, které za ním chodily, a o jeho vazbách na sektu *chlystů*, fanatiků odsuzovaných oficiální církví. Jak ale bojovat proti vlivu mnicha, který zbavoval carevnu migrény příkládáním rukou a jemuž se dařilo zmírňovat carevičovo utrpení? Jak držet Rasputina dál od cara, když ten nad rozumnou míru sdílel všechny náklonnosti, vize, předsudky a vrtochy své ženy?

Rolník, „duše“ Ruska

Nutno říci, že Mikuláš II. se měl na pozoru před svým dvorem, před svými rádci a před západem. Stejně jako mnoho intelektuálů, spisovatelů, myslitelů a umělců zvaných „slavofilové“ měl za to, že Rusko vždy zachrání selský rozum obyvatel venkova, pevnost jeho kořenů a bezbřehá, hluboká lidová víra. Soudil, že dobrý ruský venkovan, ať pochází ze stepi, nebo z lesa, věrně vystihuje charakter jeho nešťastného a nepochopeného lidu; ztělesňuje „duši“ Ruska, tu nedefinovatelnou podstatu, jež se skrývá v práci negramotných venkovanů a v modlitbě „svatých mnichů“ vzdávajících slávu Bohu v zapadlých vesničkách a odlehlých klášterech, daleko od nákazy, která zachvátila velkoměsto a cizinu. Podle cara i většiny jeho krajanů měla spása říše přijít zevnitř, rozhodně ne od nějakého politika či vědce. To spíš od mnicha nadaného všestekným duchem. Nebo od chudého sibiřského muže.

V roce 1911 dosáhlo Rasputinovo postavení oblíbence svého vrcholu. V té době bydlel u známého vydavatele Georgije Sazonova. Ten se stal jedním z jeho příznivců a nepoprával sluchu klepům o pletkách svého nového přítele s vlastní manželkou. Nevěřil ani pomluvám kolujícím u dvora, podle kterých byl Gri-

gorij v kontaktu s extremistickými antisemitskými uskupeními, jež tehdy řádila v Sankt Petěrburgu. Ve skutečnosti z toho měl být právem obviňován jeho mladý a nerozlučný přítel, mnich Iliodor, kterého znal Rasputin od roku 1908. Ale někteří dvořané používali hanobení protivníka jako zbraň...

Počet nepřátel „bratra Grigorije“ narůstal. Kolovaly řeči, padala obvinění, v tisku vycházely sžíravé články. Mužika však vytrvale hájila carevna a zuby nehty jej bránil i její manžel. Každý, kdo se pokusil varovat Mikuláše II. před jeho guru, ať to byl duchovní, nebo dvořan, byl poslán do vyhnanství nebo vykázán z paláce.

Jmenovitě biskup Teofan, jenž obviňoval svého někdejšího chráněnce z „duchovního zbloudění“ a byl za to nesmlouvavě vypovězen na Krym! Od Sankt Petěrburgu po Moskvu se šířilo čím dál víc divokých pověstí o sexuálních výstřelcích careva zpovědníka. Říkalo se, že znásilnil carevičovu chůvu, hezkou šestatřicetiletou blondýnku Marii Višňakovovou, a ta to následně potvrdila. Když mladá žena pověděla o svém neštěstí carevně, panovnice jí neuvěřila ani slovo a obvinila služebnou ze lži.

Pohár přetekl, jakmile v Sankt Petěrburgu pochopili, že se car svěřuje Rasputinovi s politickými záležitostmi, a to nikoli bezvýznamnými. Když Rakousko-Uhersko anektovalo na jaře roku 1909 Bosnu a Hercegovinu, mnozí Rusové si přáli pomoci pravoslavným Srbům, tradičním přátelům Ruska, a Mikuláš II. nebyl dalek toho smýšlet jako oni. Rasputin věděl, že carevna Alexandra má posvátnou hrůzu z války, proto přesvědčil cara, aby nepozvedal zbraně proti Rakousku-Uhersku, nechce-li riskovat porážku, která by mohla být pro režim fatální. To výrazně přesahovalo úlohu duchovního rádce! Rasputin také zasáhl do jmenování vrchního prokurátora Svatého synodu – muže, který vykonával jménem cara dozor nad pravoslavnou církví v Rusku –, a co víc, do jmenování budoucího ministra vnitra. To už začínalo být příliš.

Vražda Stolypina

V září 1911 vyvolala politické zemětřesení vražda ministerského předsedy Stolypina v kyjevské opeře. Rostla všeobecná podezřívavost vůči Rasputinovi. Ten charismatického premiéra, jenž začal znovu stavět Rusko na nohy, nenáviděl o a sedm dní dříve předpověděl jeho „odchod“.

Rodily se nové fámy: nenese neblahý guru, který byl právě tehdy přítomný v Kyjevě, vinu za očividně nedostatečnou ostrážitost tamní policie? V té době začaly po Sankt Petěrburgu kolovat tajné dopisy ukradené carské rodině, mimo jiné depeše, kterou poslala Rasputinovi carevna, jež začínala poněkud neobvykle:

„Můj milovaný a nezapomenutelný mistře...“

Dopis je pravý a obsahuje dost nejednoznačných formulací, aby přizivil nízkou pomluvu, podle níž měla Alexandra se svým „Božím mužem“ udržovat nedovolený poměr:

„Mám jediné přání, usnout ve tvém náručí...“

Đábelské vábení, zamilovaný důvěrný vzkaz, nebo mystické blouznění? A i kdyby: jaká důvěrnost a něha vůči obyčejnému mužikovi od samotné carevny, ctihodné manželky Jeho Veličerstva cara vši Rusi!

Celý národ bez ohledu na politické preference se hluboce astydl. Najde se v moderních dějinách panovník, který by byl tak pasivní k duchovnímu deliriu své ženy? Hněv pronikl až do lavic dumy, zákonodárného shromáždění, k jehož zřízení musel car svolit po nepokojích v roce 1905. Poslanci zahájili frontální útok a požadovali, aby se vláda Rasputina zbavila. Jak ale získat souhlas panovnického páru? Pouze carevna matka, důstojná vdova po Alexandrovi III., se nebála čelit nevoli své snachy a vynutila si, aby se Rasputin na čas vzdálil z carského paláce. Ale nikdy ne na dlouho.

Když se carská rodina sešla památného dne v říjnu 1912 na plese, který se pořádal v její rezidenci v běloruské Bělověži, a když carevič Alexej vážně onemocněl, Rasputin zrovna musel odjet z hlavního města. Zatímco lékaři ztráceli naději, že mla-

dého hemofilika zachrání, a počítali s nejhorším, carevna poslala Grigorijovi telegram s prosbou, aby zakročil. Ten jí odpověděl stejnou cestou:

Bůh viděl tvé slzy a slyšel tvé modlitby. Tvůj syn bude žít!

K úžasu lékařů, ministrů a celého dvora se Alexej uzdravil. I ti nejméně důvěřiví to považovali za zázrak. Grigorij svou modlitbou i na dálku zachránil dědice trůnu! Rasputinovi oponenti museli chtít nechtít mlčet.

Rasputin ve volné hedvábné košili malinové barvy, lakovaných holínkách, širokých černých kalhotách a venkovském kabátě vzbudil rozruch pokaždé, když se zúčastnil oficiálního obřadu – jako v roce 1913, kdy se slavilo tři sta let panování dynastie Romanovců. Byl velmi vysoký, a proto byl hodně vidět! Předsedu dumy a četné poslance rozhořčovalo, jak se navzdory protokolu naparuje v carově stínu. V lednu 1914 pobouřilo tisk, že se téměř otevřeně míchá do nadcházejícího přebudování vlády. A ministři se vztekali, že musejí vyhovět žádostem ve prospěch různých jeho kumpánů...

Rusko ve válce

Dne 28. června 1914 zavraždil v Sarajevu srbský nacionalista Gavrilo Princip arcivévodu Františka Ferdinanda Rakouského a zapálil tím balkánský sud s prachem. Každá z velmocí musela bránit své spojence, válka se zdála být nevyhnutelná. Rusko nemohlo nečinně přihlížet drtivé porážce Srbska. O tom byl přesvědčený Mikuláš II., jeho manželka však měla opačný názor a přivolala si na pomoc jejich „přítele“ Grigorije.

Ten se ale neozýval, právě na něj byl spáchán atentát. Když vycházel z kostela v rodné obci, bodla ho nožem jistá Chionie Gusevová, přestrojená za žebračku. Grigorij jako zázrakem vyvázl živý. Podle historiků, kteří tuto záležitost zkoumali, si zločin pravděpodobně objednal mnich Ilidor, bývalý Rasputinův přítel a později jeho úhlavní nepřítel, zřejmě za pomoci náčelníka tajné policie. Mužik však měl tuhý kořínek: přežil!

Alexandra, šílená obavami, ho požádala, aby poslal jejímu muži telegram a rozmluvil mu záměr zapojit Rusko do války. Dne 16. července 1914 podepsal Mikuláš II. výnos nařizující všeobecnou mobilizaci, když tu dostal telegram:

[...] Hrozby pro Rusko: neštěstí, mnoho žalu, žádné vyjasnění, nekonečné moře slz. [...] Vím, že od tebe všichni očekávají válku, dokonce i věřící, ale nevědí, že to bude jejich zkáza. [...] Ty jsi car, otec lidu, nenech blázny zvítězit a přivést do záhuby sebe i celý národ! Všechno se utápí v krvi... Grigorij.

Mikuláš II. strnul. Osobně zatelefonoval obsluze telegrafu, aby zrušil platnost svého telegramu vyzývajícího ke všeobecné mobilizaci! Generální štáb a vláda začaly na cara tlačit... a ten dal nakonec operaci zelenou. Všem se ulevilo, každý byl však krajně rozhněvaný. Když se Rasputin v srpnu vrátil do Sankt Petěrburgu (krátce před tím byl přejmenovaný na Petrohrad), zjistil, že jeho gloriola pohasla. Pochopil, že mnoho lidí si přeje jeho smrt. Car odjel z hlavního města ke své armádě, a tak jeho jedinou oporou, jeho poslední nadějí byla carevna, které šikovně poradil, aby zemské záležitosti vyřizovala sama, zatímco její manžel válčí.

Rasputin věděl, že ho lidé nenávidí. Z přemíry alkoholu byl netečný – nic nového – a měl o to víc pletek s lehkými ženami, vyvolával jeden skandál za druhým a veřejně se chvástal svým vlivem na carský pár. Mužik si byl jistý sám sebou. Nebo lépe řečeno carevnou, která tvrdošijně považovala řeči kolující o jejím chráněnci za důkazy toho, že „světce“ jeho současníci pronásledují! Díky této mimořádné beztrestnosti mohl ještě víc zasahovat do veřejných záležitostí, pochopitelně ve svůj prospěch. Dosáhl například toho, že jeho syn nemusel jít na frontu jako ostatní mladí muži jeho věku.

V Alexandřině stínu manévroval Rasputin tak, aby veškerou moc drželi v rukou jeho lidé, nikoli ti, kteří ho chtěli odstranit. Jeho hlavním nepřítelem byl velkokníže Nikolaj Nikolajevič, carův strýc a vrchní velitel armády, jenž považoval „Němku“ a jejího neblahého guru bezmála za vlastizrádce. Hrdý voják však

nic nezmohl proti rázným dopisům, kterými Alexandra denně bombardovala svého nebohého manžela. Nejenže mu předávala Grigorijova podivuhodná doporučení ohledně dodávek masa, výroby munice či platu chudých úředníků, ale také nepřestávala varovat svého „miláčka“ před vlivem „N“, zlořečeného strýčka, a dokonce ho přemluvila, aby sám zaujal jeho místo! To byla zásadní chyba, jíž se jeho předek Alexandr I., který v roce 1812 ponechal generálu Kutuzovovi vrchní velení ruské armády při Napoleonově tažení, dokázal vyvarovat...

Triumf „temných sil“

V polovině roku 1915 se válečná štěstěna obrátila v neprospěch Ruska. V Petrohradě nastal čas vyřizování účtů, zlovolných obviňování a hledání obětních beránků. Nejvíce na očích byl samozřejmě Rasputin. Francouzský velvyslanec Maurice Paléologue v jednom z telegramů napsal, že dav Moskvánů požadoval při demonstraci na Rudém náměstí, aby se Mikuláš II. vzdal trůnu a aby byl Rasputin oběšen! Vychytralý mužik však využil vnitřních pnutí, aby rozmístil své pěšáky. Nejenže triumfoval, když se car nakonec zbavil svého strýce a poslal ho do vyhnanství na Kavkaz, ale dosáhl toho, že šéfa policie (Džunkovskij) a poté i ministra vnitra (Ščerbatov) a vrchního prokurátora Svatého synodu (Samarin) nahradili jeho stoupenci. Hotový palácový převrat!

Ruská politická scéna byla zaskočená. V dumě vznikl Pokrokový blok, jenž chtěl bojovat proti „temným silám“ řídícím zemi. V jejich čele stanuli carevna a její mužik, prostřednictvím neschopných dvořanů soustředili ve svých rukou většinu moci a nebezpečně manipulovali s carem. Na Alexandru a jejího duchovního vůdce padlo podezření, že hodlají uzavřít separátní mír s Německem – německý císař Vilém II. byl bratranec carevny. Ruské společenské smetánce bylo čím dál jasnější, že je nutné zneškodnit zlého ducha, který vede Rusko do záhuby, a to jakýmkoli způsobem.

Třebaže se o tomto smělém projektu během roku 1916 pravidelně zmiňoval nejeden ministr či poslanec dumy, reálné obrysy mu dalo nejbližší okolí cara a vysoká generalita. Carskou rodinu v průběhu měsíců čím dál víc znepokojovaly předzvěsti vojenské porážky. Ani samotnému Mikuláši II., ač byl stále ve vleku své manželky, neuniklo, co se kolem něj šušká. Věděl, že velkoknížata (jeho strýcové Konstantin a Pavel, bratr Michail, strýc Nikolaj a bratranec Alexandr) a velkokněžny (jeho sestry Olga a Xenie a švagrová Ella) děsí katastrofální vliv, který má na carský manželský pár Rasputin, a že jsou všichni přesvědčení o rychle se blížícím konci dynastie Romanovců.

Právě v tomto úzkém rodinném kruhu padlo v polovině listopadu 1916 rozhodnutí zavraždit Rasputina. Hlavními iniciátory byli dva blízcí příbuzní Mikuláše II.: carův bratranec velkokníže Dmitrij Pavlovič a jeho důvěrný přítel Felix Jusupov, carův nepokrevní synovec (oženil se s jeho neteří Irinou). K nim se přidali monarchistický poslanec Puriškevič (poté co 19. listopadu 1916 pronesl v dumě útočný projev proti carevně, která „zůstala Němkou“, a jejímu „dábelskému našeptavači“) a dva důvěryhodní vykonavatelé: mladý poručík Sergej Suchotin, jenž se v Petrohradě zotavoval ze zranění, a lékař Stanislav Lazovert, přítel Puriškevičův.

Kníže Jusupov, kterého s Rasputinem seznámila společná přítelkyně Maria Golovinová, ho jednoho večera navštívil pod záminkou, že ho bolí na prsou. Rasputin na něj vložil ruce a k mimořádně pohlednému pacientovi ihned pocítil sympatii. Felix, elegantní, výstřední a frivolní člověk, dobře známý homosexuál, absolvent Oxfordské univerzity a náruživý hráč tenisu, byl dědicem jedné z nejbohatších rodin v carském Rusku. Bydlel v luxusním paláci na břehu říčky Mojky v centru Petrohradu, který je možné si dodnes prohlédnout.

Skutečně si Rasputin krásného Felixe upřímně oblíbil? Nebo k němu cítil, jak se říkalo, fyzickou přitažlivost? Nenapravitelný sukničkář také věděl, že Felixova manželka, neteř Mikuláše II., je mladá žena uhlazených způsobů, velmi krásná, přesně taková, jaké se mu líbí...

Neuvěřitelný zločin

Petrohrad, 17. prosince 1916.³ Byla téměř jedna hodina po půlnoci, když Felix Jusupov přišel k Rasputinovu domu v Gorochově ulici a zazvonil u služebního vchodu. Měl na sobě černou beranici a dlouhý sobí kožich. Mužik s přihlazenými vlasy a upravenými vousy, v modré košili s vyšitými chrpami, černých sametových kalhotách a vysokých botách netrpělivě očekával muže, který se stal jeho přítelem – alespoň si to myslel – a jehož manželka, úchvatná Irina, údajně onemocněla a potřebovala jeho léčitelské schopnosti. Zpoza záclon v kuchyni viděla znepokojená služka Káta Pečorkinová, že oba muži odjíždějí neznámo kam. Neomylně poznala knížete Felixe.

Jeho auto řízené livrejovaným šoférem – byl jím doktor Lazovert – zamířilo Gorochovovou ulicí až do středu města, odbočilo vlevo, projelo branou Jusupovského paláce a zastavilo na nádvoří. Když oba muži vešli do budovy, uslyšeli z prvního patra americkou hudbu a hlasy. Kníže Felix vysvětloval:

„Za mou ženou přišli přátelé, už jsou na odchodu. Pojdme si zatím vypít čaj do jídelny!“

Rasputin bude muset chvíli počkat, než se setká, jak se domníval, s tajemnou a vzrušující Irinou. Jídlna se nacházela v suterénu. Všiml si mužik, že byla pro tuto příležitost zvlášť zveleбенá, zařízená a vyzdobená? Vedlo k ní točité schodiště. Na nízkém stole čekaly na příchozí čaj, káva, karafa vína a zákusky se šlehačkou. Jak by mohl Rasputin tušit, že víno je otrávené a že v cukroví je práškový kyanid?

Jako v každém dobrém scénáři se nic nedělo tak, jak mělo. Rasputin zdvořile odmítl madeirské víno i pozvání, aby si vzal zákusky. Byly na něj příliš sladké! Felix se snažil nepanikařit. Komplikové v prvním patře znervózněli. Puriškevič vyn-

³ Až do roku 1918 se v Rusku používal juliánský kalendář. Po revoluci byl v zemi zaveden gregoriánský kalendář. Mezi oběma je rozdíl 13 dní.

dal z kapsy revolver, který si přinesl pro případ, že by se něco zvrtno. Napětí rostlo. Po hodinové konverzaci naštěstí změnil Felixův host názor – nalil si sklenici vína, potom přijal druhou a snědl pár kousků cukroví s kyanidem. Bude na něj jed působit okamžitě? Padne jako podřátý? O půl hodiny později nevěřil Felix vlastním očím. Rasputin pořád mluvil, rozvalený na pohovce. Jeho výraz se změnil. Upřel na svého hostitele pronikavý pohled a požádal ho... aby mu zahrál na kytaru!

Po dvou hodinách vyšel Felix Jusupov pod jakousi záminkou do prvního patra a oznámil svým komplicům, že jed stále nepůsobí, asi bude muset změnit taktiku. Vzal si Dmitrijův revolver a sešel po schodech dolů. Podle jeho pozdějšího líčení host oči vidně neuhodl, co se chystá, a nereagoval, když na něj Felix namířil zbraň, která ho měla zabít:

Pomalu jsem zvedl pistoli. Rasputin přede mnou seděl bez hnutí, se zraky upřenými na krucifix. Vystřelil jsem. Vydal divoký, zvířecký výkřik a pozadu padl na medvědí kožešinu...

Do jídelny hned vběhli ostatní spiklenci, ale ve spěchu vytrhli kabel a vypnuli elektřinu! V šeru viděli, že Felix stojí s revolverem v ruce a Rasputin leží na zemi před pohovkou v agónii, s tělem zmítajícím se v křečích. Byl téměř mrtvý. Jenže chlapec, který již odolal kyanidu draselnému, dosud nevydechl naposledy. Když se Felix, poté co zapil událost se svými komplici, vrátil do suterénu, zjistil, že tělo jeho oběti stále nechladne. Sklonil se k němu, aby mu nahmatal puls, a viděl, že Rasputin otvírá své strašlivé oči. Potom se obr vymrštil na nohy, vrhl se na svého vraha a snažil se ho uškrtit! Vyděšený Felix se mu vysmekl a běžel nahoru.

„Honem! Revolver! Střílejte! On žije! Uteče nám!“

Rasputin se vydal po schodech za Felixem a chraptivě volal jeho jméno. Potom zamířil na nádvoří a klopýtal podél mřížového plotu. Puriškevič ho pronásledoval a vystřelil na něj z revolveru. Minul. Druhý výstřel. Opět minul. Rasputin dovrávoval k jedné z palácových bran, když ho třetí kulka zasáhla do

zad a vzápětí ho čtvrtá trefila do hlavy. Tentokrát se zhroutil do sněhu, ale rukama dál křečovitě drásal zem. Spiklenci, zejména Felix, který se ve svých komnatách třásl strachy, prožívali noční můru. Ten muž byl sám ďábel!

Mužikovo proroctví

Na protějším břehu Mojky stála policejní stanice, ve které slyšeli výstřely. Bylo půl třetí ráno. Přišli dva strážníci. Kníže Jusupov je nejprve uklidňoval lží, že jeden z jeho sluhů zastřelil vzteklého psa, ale policisté naléhali. Nato jim Puriškevič prozradil, že zabil nechvalně známého Rasputina, „nepřítele carské Rusi“, a přikázal jim zachovat absolutní mlčenlivost..., což ani jedna z úředních osob pochopitelně neudělala. Od nich a od jejich řádně informovaných nadřízených se zpráva dopoledne rozletěla po městě včetně jmen spiklenců.

V té době se do paláce vrátil velkokníže Dmitrij. Opustil ho těsně před střelbou, aby se zbavil nebožtíkových svršků. Tak alespoň zní oficiální verze. Pokud si chtěl carský princ zachovat naději, že jednoho dne nastoupí na trůn po Mikuláši II., „nesměl mít ruce potřísněné špinavou krví“, jak bude později opakovaně vysvětlovat Jusupov: Možný budoucí car nesměl být vrah! Podle nejdůvěryhodnějších historiků všechno nasvědčuje tomu, že obě osudné kulky ve skutečnosti vystřelil Dmitrij. Byl to v každém případě on, kdo se postaral, aby Rasputinovo tělo zabalené do plachty zmizelo. Předchozího dne si s Puriškevičem na kraji města všimli díry v ledu na Malé Něvě, v úrovni Petrovského ostrova. Z mostu shodily dva stíny muže do černé vody..., jenže ho zapomněly zatížit! Proto se tělo nepotopilo na dno. Stejně jako jedna mužikova bota, která zůstala ležet na ledě, všem na očích.

Netrvalo dlouho, jen do druhého dne, než se našla zmrzlá mrtvola. Podle ztuhlých rukou, jež byly vzpažené, jako kdyby se z posledních sil pokoušel dostat na svobodu, vyšetřovatelé usoudili, že nezničitelný *starec* byl dosud naživu, když dopadl

do ledové vody – poté co jej nezdolaly krystalky kyanidu ani výstřely! Tak vznikla legenda o mužikovi chráněném Bohem, jehož vrahům, těm neznabohům, dalo tolik práce sprovodit ho ze světa.

Stoupenci zemřelého guru – zejména neutišitelná carevna Alexandra, která od té doby trávila polovinu času modlitbami na *starcově* hrobě – si zapamatovali především proroctví, jež často pronášel: Bude-li zavražděn, dojde ke zhroucení říše a ke smrti carské rodiny. Budoucnost tuto apokalyptickou věštbu potvrdí. Za dva měsíce po dramatickém 17. prosinci 1916 bude car donucen vzdát se trůnu a otevře cestu k revoluci, v jejímž průběhu budou zavražděni prakticky všichni členové carské rodiny. Přesně jak předpověděl Grigorij Jefimovič Rasputin.

Dobytí Zimního paláce

Byla Říjnová revoluce jen obyčejným státním převratem?

*„Při revolucích jsou dva druhy lidí:
ti, kteří je dělají, a ti, kteří z nich mají prospěch.“*

Napoleon

Petrohrad 3. dubna 1917.⁴ V hlavním městě Ruska se setmělo. O Velikonočním pondělí, které bylo dnem pracovního klidu, si dělníci z Putilovských závodů předávali vzkaz: Dnes večer musíme jít přivítat na Finské nádraží Vladimira Iljiče Uljanova zvaného Lenin, jednoho z hlavních mluvčích ruského socialistického hnutí. Přijížděl ze Švýcarska, kde ho zastihla zpráva o pádu carského režimu. Čekal na ni dvanáct let od chvíle, kdy po nezdařené revoluci v roce 1905 musel opustit Rusko. Dvanáct let vyčkával, četl co nejvíc zahraničních novin a horečně psal dopisy a brožury o vysněné revoluci. Dvanáct let v exilu! Bylo třeba dohnat ztracený čas.

⁴ Od tohoto data budeme používat gregoriánský kalendář, který se oproti starému juliánskému kalendáři předchází o třináct dní (proto se tzv. Říjnová revoluce, k níž došlo 23. října podle původního ruského kalendáře, všeobecně připomíná 7. listopadu).

Leninovi trvalo měsíc, než projel celou Evropou. Povolení jet přes Německo, které bylo s Ruskem ve válce, bylo výsledkem cynického vyjednávání mezi švýcarským socialistou Fritzem Plattenem a německým konzulem v Bernu Gisbertem von Rombergem. Ten hned pochopil, jak výhodné může být pro jeho zemi, když se asi třicet profesionálních agitátorů, vystupujících otevřeně nepřátelsky vůči vládnoucímu režimu, vrátí do Petrohradu. Vladimira Uljanova, jeho manželku Naděždu Krupskou a pravou ruku Grigorije Zinovjeva, teoretika Karla Radeka, finančníka Jakuba Haneckého, obchodníka Václava Vorovského, francouzskou bolševičku Iněs Armandovou a další spiklence, kteří se zdržovali ve vyhrazeném⁵ vagonu po celý šestidenní průjezd válečným Německem, eskortovali dva němečtí důstojníci.

Mír, půdu, vládu

Když vlak č. 12 z Helsinek přijel s houkáním a všemi rozsvícenými světly na nádraží, prostranství před budovou osvětlené reflektory zaplavil obrovský dav. Byli tu pochopitelně členové bolševické strany, ztrácející se mezi tisíci nadšených dělníků, vojáků, kteří se postavili na stranu revoluce, a námořníků ze základny Kronštadt v modrých uniformách, pruhovaných halénách a baretech s bambulkou. Také mnoho zvědavců, stejně jako členů nově vzniklého městského sovětu, menševiků i eserů,⁶ upřímně toužících pozdravit exulanty, kteří se přijeli zapojit do probíhající revoluce. V přijímacím salonku si předseda Petrohradského sovětu Nikolaj Čcheidze připravil malý projev. Neměl sice příliš v lásce bolševiky, jejichž maximalismus ho děsil,

⁵ Nikoli „zaplombovaném“, jak tvrdí bolševický mýtus.

⁶ Menševici, kteří se také hlásili k marxismu, se oddělili od bolševiků v roce 1903. Socialisté-revolucionáři (SR) existovali od roku 1901 a měli blíž k venkovu.

hodlal však vyzvat k jednotě všech sil podporujících čerstvě nastolenou revoluční vládu.

Lokomotiva vychrlila poslední oblak páry, vlak se konečně zastavil a z pátého vagonu vystoupil hrdina dne. Malému zavalitému muži celkem obyčejného vzezření a s pečlivě zastřiženou bradkou se ulevilo. Počítal s možností, že ho hned po příjezdu zatknou a neprodleně uvrhnou do kobky v Petropavlovské pevnosti. Téměř rozpačitě přijal kytici, zatímco nádražní halou se rozléhala *Marseillaise*, hymna od Rougeta de Lisle byla mobilizační písní ruských revolucionářů, obdivujících Velkou francouzskou revoluci. Tajemník místní organizace bolševické strany Leninovi slavnostně předal členský průkaz. Stranická legitimace měla číslo 600. První falešný tón: Vladimir Iljič v nevlídné odpovědi bez meškání pranýřoval všechny členy prozatímní vlády, která byla ustavena po odstoupení cara. Když Čcheidze nově příchozího přivítal a vyzval ho, aby se spojil s ostatními revolučními stranami, Lenin se k němu otočil zády. Očividně to byl divný ptáček – ani světácký politik, ani uhlazený diplomat, ani zastánce kompromisů!

Vojáci vysadili Lenina na jeden ze dvou obrněných vozů, které přivezli k jeho počtě. Lenin řečnil k davu, znovu spílal všem, kdo podporují prozatímní vládu (mezi přihlížejícími bylo mnoho takových), a vyzýval ke „světové socialistické revoluci“. K veřejnosti potom opět promluvil v sídle ústředního výboru strany bolševiků v bývalém paláci baletky Matildy Kšesinské. Ve vlaku sepsal několik bodů politického programu, který bude později nazván „Dubnové teze“. Byly stručné: lid chce mír, rolníci chtějí půdu, a aby mohli bolševici tento program uskutečnit, chtějí vládu a veškerou moc! Mnoho ze straníků přítomných v sále bylo vyvedeno z míry. Slavný Lenin žil očividně příliš dlouho v zahraničí, nevyznal se v současné politické situaci. Podle některých soudruhů, například Lva Kameněva, ztratil hlavu. Podle jiných byl zkrátka blázen.

Dne 7. dubna byly Leninovy „teze“ otištěny v *Pravdě*, bolševickém deníku, který vycházel v nákladu 90 000 kusů. Probíraly se na zasedání ústředního výboru strany, na němž je ostře kritizovala většina činitelů, především Kameněv, jenž měl za to, že

nejsou vhodné podmínky k uchvácení moci. Dne 8. dubna přistoupil petrohradský stranický výbor po bouřlivé diskusi k hlasování a odmítl Leninovy teze třinácti hlasy proti dvěma, jeden se zdržel. Dne 15. dubna označil Petrohradský sovět dělníků a vojáků, v němž měli bolševici menšinu, Leninovy návrhy za „nebezpečné a kontrarevoluční“. Dokonce i jeho nejbližší spolupracovníci se domnívali, že příliš nedočkavý a dravý Vladimir Iljič se hluboce mylí.

Ve státě nemohou být dvě vlády

Ne, Lenin se nemýlil. Ve skutečnosti byl o krok napřed před svými soudruhy, kteří se ještě stále nevzpamatovali z toho, že před měsícem svrhli carský režim, a snažili se stávající situaci stabilizovat a ne ji ještě více rozbourit. Lenin si byl vědom toho, že 2. března, den po abdikaci Mikuláše II., vzniklo v Rusku dvojládí a že dvě vlády ve státě být nemohou. První z nich představovala koaliční vláda, jež si sama prozíravě říkala „prozatímní“. V jejím čele stáli umírnění monarchisté – kníže Lvov, předseda Rodzjanko, poslanec Miljukov –, kteří by se proti carovi nevymezili, kdyby 26. února brutálně nerozpustil Státní dumu, jejímiž byli váženými členy. Tito muži společně vytvořili prozatímní výbor Státní dumy a spojili se s levicovými stranami zastoupenými v městském sovětu menševiky, socialisty-revolucionáři (SR) a dalšími populistickými stranami, které se těšily podpoře velké části obyvatelstva, unaveného válkou, paralyzovaly veškerou státní moc a k úžasu celé Evropy donutily cara k abdikaci.

Levicové strany založily a sestavily „rady (sověty) dělníků a vojáků“, jež využily hněvu lidu a rozložily stát. Převzaly kontrolu nad továrnami, úřady, arzenály, kasárnami a celými pluky, takže generalita sesazeného cara nemohla poslat proti demonstrantům v Petrohradě pravidelné vojsko jako v roce 1905. V Rusku se začínala rozmáhat anarchie a bylo zcela nemyslitelné, že by se dalo vládnout bez sovětů, nadšených, neuhla-

zených, nezkušených a naprosto nepředvídatelných lidových orgánů.

Mužem, který ztělesňoval zároveň obě legitimní moci, byl advokát Alexandr Kerenskij, člen Petrohradského sovětu a ministr spravedlnosti ve vládě knížete Lvova. Bylo mu 36 let. Pocházel ze Simbirsku (dnešní Uljanovsk) stejně jako Lenin. Upřímný demokrat, známý svobodný zednář a skvělý řečník byl zvolen do dumy v roce 1912 jako poslanec za *trudoviky* (Skupina práce), frakci strany socialistů-revolucionářů. Byl přesvědčený, že úkolem vlády je připravit volby do Ústavodárného shromáždění (opět odkaz na Francii), v nichž bude ruský lid moci vyjádřit, kdo a jak ho má vést. Do té doby za posměšků jedněch a urážek druhých představoval pojítka mezi oběma mocemi vládnoucími Rusku, jež se ocitlo bez cara.

Lenin se domníval, že prozatímní vláda bude muset obnovit pořádek v zemi a pokračovat ve válce proti armádě Viléma II., nacházející se několik desítek kilometrů na jihozápad od Petrohradu. Ztratí revoluční legitimitu a dříve nebo později ji smetou sověty, které vojákům stále slibovaly, že se nebudou muset vrátit na frontu. Leninova strategie byla jasná – je třeba pohlídat si sověty, případně je infiltrovat, radikalizovat jejich program a přesvědčit je, že jsou povolány k tomu, aby co nejdříve začaly vládnout. To byl ten jediný pravý revoluční program! A tím hůř pro všechny smýšlející jako francouzský socialistický poslanec Marcel Cachin, který přijel z Paříže coby pozorovatel a před svými hostiteli neskrýval obavy:

„Pomysleli jste na to, jaké důsledky by mělo vítězství Německa?“

„Jedna tu je!“

Dne 5. června 1917 v 19 hodin byl ve velké vojenské budově na Vasiljevském ostrově zahájen první všeruský sjezd sovětů, na němž měly zastoupení takřka všechny „sověty dělníků, vojáků a rolníků“ z celého Ruska (bylo jich přes 350). Shromáždění cí-

talo 1 090 delegátů, nejvíc bylo socialistů-revolucionářů (285) a menševiků (245). Bolševici, kteří se usadili v levém kraji sálu, byli v menšině (105). Byl mezi nimi i bývalý předseda Petrohradského sovětu z roku 1905 Lev Trockij, který se před měsícem vrátil z exilu. Nikdy nebyl stoprocentní bolševik,⁷ Lenin však potřeboval dobré řečníky a Trockij měl obrovský řečnický talent.

Jako na všech bouřlivých schůzích tam bylo velmi rušno. Uprostřed výkřiků a kouře z cigaret se každý snažil přehlušit rámus. Mnoho delegátů na sobě mělo starou uniformu nebo hrubou vojenskou blůzu. Někteří přenocovali přímo na místě, na zdejší luxusní podlaze. Přítomní si navzájem nadávali, křičeli, deklamovali, provolávali hesla. Když byla v diskusi nadhozena myšlenka nové prozatímní vlády, menševik Cereteli se za řečnickým pultíkem rozohnil a zavtipkoval:

„V současné době, soudruzi, je situace tak vážná, že nevím o žádné straně v Rusku, která by chtěla vládnout!“

V sále zazněl potlesk a smích. Vtom se ozvalo:

„Jedna tu je!“

Účastníci sjezdu ztuhli. Lenin vstal, klidně vystoupil na tribunu a začal s projevem, který předsedající nedokázal přerušit. Řečník nebyl k zastavení; potvrdil, že jeho strana je připravená vykonávat moc, veškerou moc, aby realizovala jediný program: „Mír lidu, půdu rolníkům.“ Jen tak mimochodem navrhl jako řešení hospodářské krize zatknout „padesát nebo sto největších boháčů v zemi“ a sebrat jim majetek. V sále to zašumělo. „Dětinské!“ zakřičel Kerenskij. I ostatní bolševici byli v rozpacích. Následující hlasování dobře ilustrovalo neporozumění delegátů. Pro vyslovení důvěry vládě jich bylo 543, proti 126. Leninův maximalistický postoj získal ubohých 21 hlasů. Tato potupa nezabránila několika bolševikům, mezi nimi samotnému Leninovi, aby se nechali zvolit do ústředního výkonného výboru sovětů, ve kterém měli početní převahu menševici a eseri.

⁷ V roce 1903 došlo k rozštěpení Sociálně demokratické dělnické strany Ruska a Trockij si vybral menševiky.

Bolševiků bylo málo, byli však ďábelsky aktivní a čas hrál v jejich prospěch. Denně posílali své nejlepší tribuny řečnit do kasáren, kde vojáci s obavami slyšeli výzvu Kerenského, jenž byl nyní ministrem války, k pokračování ofenzivy proti Německu. Několik pluků již odmítlo jít do boje. Ve městě se konala jedna protiválečná demonstrace za druhou. Účastnilo se jich čím dál víc vojáků, kteří nesli transparenty s nápisy „Pryč s válkou!“ a „Všechnu moc sovětům!“ Dne 4. července defilovalo centrem Petrohradu deset tisíc námořníků z pevnosti Kronštadt, k nimž se připojil dav dělníků z velkého předměstí. Téhož dne zdemovali *junkeři*, studenti důstojnických škol věrní carskému režimu, tiskárnu, ve které se tiskla *Pravda*. Kdyby přišli o půl hodiny dříve, vyřídili by si účty s Leninem!

Ten se stal pro vládu černou ovčí. Liberální tisk ho obviňoval, že je „německý agent“. Obvinění bylo přehnané, nicméně při vyšetřování, k němuž dal podnět Kerenskij, vyšlo najevo, že peníze, za které bolševici vydávali četné brožury a noviny, se k nim dostávaly tajnými cestičkami z německých bank. Bude muset uplynout ještě osmdesát let, než historik Dmitrij Volkogonov, povzbuzený gorbačovskou perestrojkou a glasností, zveřejní svá zjištění, že Lenin od Curychu po Stockholm tajně udržoval těsné vztahy s několika nechvalně známými agenty, jako byli Alexander Helphand *alias* Parvus nebo Jakub Fürstenberg *alias* Haneckij, a to v době, kdy se Německo snažilo Rusko oslabit všemi prostředky. Včetně diskrétního financování nemajetných revolucionářů.

Vraťme se však na začátek léta roku 1917, kdy nebylo dobré být podezříván ze spolupráce s nepřítelem. V době, kdy na jihozápadní frontě 7. ruská armáda okázale vítězila nad Rakouskem, byla taková obvinění smrtící. Pro Kerenského a jeho generály to byla nečekaná příležitost zbavit se bolševického vůdce a jeho nepoddajné skupinky. Večer 5. července cítili Lenin s Trockým velké obavy:

„Nepostřílejí nás teď všechny?“ ptal se první z nich.

„Snad ne!“ odpověděl druhý.

Dalo se to čekat. Dne 7. července nařídila vláda, aby byli Lenin a další bolševičtí předáci zatčeni. Veřejný nepřítel číslo 1

prozíravě odjel z Petrohradu a se Zinovjevem se skrýval v rybářské chýši u hranice s Finskem. Trockij byl 24. července zatčen a uvězněn v proslulé věznici Kresty. Dne 8. srpna v přestrojení za strojvůdce překročil Lenin hranici a ubytoval se u finského spisovatele Juha Latukky ve vesnici nedaleko Vyborgu, kde trávil čas chozením na houby a sepisováním knihy *Stát a revoluce*.

Roznětka jménem Kornilov

V Petrohradě byla výbušná situace. Pomyslná jiskra, která zažehla sud s prachem, se jmenovala Lavr Kornilov. Kozák a generál rolnického původu byl jmenován vrchním velitelem ruské armády místo generála Brusilova, jehož poslední ofenziva v Halliči žalostně ztroskotala. Kornilov měl ráznou povahu a neotesané způsoby, nový předseda vlády Kerenskij však brzy zjistil, že jeho čerstvě jmenovanému generalissimovi nechybějí ani politické ambice a že by v zásadě nebyl proti zavedení vojenské diktatury. Ti, kdo ho 14. srpna viděli v doprovodu nositelů řádu sv. Jiří vést vojenskou přehlídku na moskevském Rudém náměstí, měli jasno: tenhle člověk se chystá provést státní převrat. Dne 21. srpna podpořil vstup německých jednotek do Rigy, která leží co by kamenem dohodil od Petrohradu, myšlenku, že k nápravě situace a záchraně vlasti bude zapotřebí – a to naléhavě – vláda silné ruky.

Dne 27. srpna uved Kornilov do pohybu své elitní oddíly. Ohlášený cíl: potlačit bezprostředně hrozící bolševické povstání a zjednat pořádek v hlavním městě říše. V mnoha šlechticích, velkých průmyslnících a vojenských velitelích ožila naděje. Konečně kontrarevoluce! Kerenskij podezřele váhal, obával se, že generál, který se vydal do hlavního města, ho donutí obětovat socialistické členy vlády a potom odstraní i jeho samotného. Prikázal Kornilovovi, aby své vojsko táhnoucí na Petrohrad zastavil. Generál neuposlechl rozkazu a postupoval vpřed. Věřil ve svou šťastnou hvězdu. Kerenskij v nouzi vyzval levicové strany včetně bolševiků, aby překazily to, co nade vši pochybnost vy-

padalo jako vojenský převrat. S bolševiky, kteří jako jediní byli schopni během několika hodin takové nebezpečí odvrátit, uzavřel jednoduchou dohodu: Lenin a jeho přátelé se musejí zdržet násilí a znovu jim pak bude dovoleno „agitovat“.

Pro bolševiky to byl nečekaný úspěch. Jejich vůdci vystoupili z ilegality a opět se zapojili do všeobecné politické agitace, zejména v plucích a kasárnách. V továrnách se formovaly Rudé gardy. Bolševičtí předáci v čele s Trockým dokonce převzali kontrolu nad Petrohradským sovětem, což překvapilo a znepokojilo menševiky i esery, kteří měli stále většinu na celostátní úrovni. Lenin své soudruhy opět popoháněl. V dopise, který napsal v hořečném spěchu ve svém finském úkrytu, vybízel své voje, aby se „okamžitě chopily moci“ a svrhly Kerenského! Trockij a Kameněv, kteří byli právě propuštěni z vězení a nechtěli se tam vrátit, se rozhodli paličský list držet v tajnosti, protože věděli, že pokud by se dostal ke Kerenskému, ten by se obrátil proti bolševikům. Ústřední výbor strany dokonce nakázal Leninovi, tomu nezodpovědnému provokatérovi, aby se nevracel do Ruska. Lenin bez ohledu na stranickou disciplínu zákaz naprosto ignoroval, tajně přicestoval do hlavního města a pod falešným jménem a s parukou na hlavě se skrýval v tamní čtvrti Vyborg.

V bytě, ve kterém se schovával, nepřestával netrpělivý kritik poměrů zuřit. Posílal jeden dopis za druhým, vztekal se, opakoval své bytné, u níž si na zeď přišpendlil velkou mapu Petrohradu, že „vyčkávání znamená smrt“! V jednu chvíli zvažoval, že odjede do Moskvy, kde bolševici získali 29. září těsnou většinu v městském sovětu. Nemohl by se stát zárodkem nové prozatímní vlády? Pravděpodobně příliš riskantní. A navíc si byl jistý, že povstání vyvolané v Petrohradě zvítězí:

Jakýmkoli dělníkům stačí pár dní na to, aby ovládli jakékoli ministerstvo. Není k tomu potřeba žádných zvláštních schopností!

Věděl, že některé stranické organizace, jako ta v dělnické čtvrti, v níž bydlel, v očekávání povstání již jmenovaly budoucí činitele: komisaře, vojenského velitele, člověka odpovědného za